

Rengőkő¹

Egy erdélyi szent hely és a hozzá kötődő kultusz kialakulása

Bevezetés

A dolgozat témájául szolgáló, máig alakuló történet a huszadik század második évtizedéig nyúlik vissza. Egy udvarhelyszéki falu határában „csoda” történt 1949-ben. Egy helybéli asszony korábbi – 1919-1949 közötti – látomásaiban megjelenő üzenetek hatására *hirdetni* kezdett egy, a falu határában található helyen. Hirdetéseit több ezres tömeg hallgatta, így személye körül valóságos mozgalom alakult ki, amelynek hírére a politikai hatalom azonnali beavatkozással válaszolt. Még abban az évben a mozgalmat elfojtották, a prédikáló asszonyt elhallgattatták. Ennek következményeként az asszony szerepe átalakult. Látomásai, és ehhez kapcsolódó hirdetései továbbra is folytatódtak, de már otthonában, kisebb közösség előtt. Prédikálása mellett kialakultak gyógyítói, halottak felől hírt hozó, és jósló szerepei is. Hatása továbbra is élő maradt, bár gyengébb és aktívabb időszakok követték egymást. Az azóta már szentként tisztelt (és befogadóktól függően gyűlölt, agyonhallgatott, vagy megvetett, kinevetett) asszony 2007-ben meghalt. Azonban még halála előtt, az egykori események hatása – a Romániában 1989-ben történt politikai-társadalmi változásokkal összefüggésben –, a helyi emberek „kultuszkeresésének” szervezőerejeként, szimbolikus középpontjaként ismét felszínre került és felerősödött hatása. Az egykori „szent események” helyszínén felállított keresztet a helyi egyház 1999-ben megszentelte. Azóta minden év október második vasárnapján kisebb, de folyamatosan gyarapodó közösség zarándokol a faluból a „szent helyre” a helyi plébános vezetésével. A „zarándoklat” alakulásában az 1999-es év mellett fontos mérföldkő a 2006-os, amikor az első misét is megtartották a szent helyen.

Szent hely és hozzá kötődően kultusz születik a szemünk előtt. A néprajz eszközeivel arra keresek válaszokat, hogy mi jellemzi e modern, napjainkban zajló kultuszképződést. Mi a szerepe az egyes szociokulturális csoportoknak, értelmezési közösségeknek a folyamatban? Milyen történeti és kognitív háló tartja fenn és alakítja a folyamatot?

A jelen terjedelmi keretek által szabott korlátok miatt az egyes témakörök mellé csak példaként hozok fel szövegforrásokat, mert elsősorban az a célom, hogy a „zarándoklat” kialakulásának folyamatát bemutassam.²

---

¹ Ezúton is szeretném a *Pro Professione Alapítványnak* és Dr. Entz Gézának - a Kuratórium elnökének - megköszönni azt a bizalmat és támogatást, amellyel tanulmányaimat segítették.

² A szövegforrások a tanulmány végén lévő Mellékletekben olvashatók.

Módszerek

A kutatás helyszíne

Terepmunkám helyszíne az udvarhelyszéki falu, Kisfalva,³ amelyet Orbán Balázs nagy havasalji faluként mutat be, kevés nevezetességgel.⁴ Ennek a szinte teljesen katolikus falunak⁵ a határában található a kutatás alapjául szolgáló, jelenleg formálódó szent hely vagy kultikus hely, az ún. Rengőkő.

Jelenleg Rengőkő egyrészt a Falbükk nevű dűlő részét képező aldűlő, másrészt magának a kultikus helyet alkotó sziklának az elnevezése. A területnév kataszterileg nem jegyzett, de a helyiek mind így ismerik. Hogy mióta él ez a név, és kinek köszönhető, azt nem sikerült kideríteni. Pesty Frigyes helynévgyűjteménye számára készült leírásban sem találunk utalást Rengőkőre, csupán a Falbükk dűlőre: „Zsigmond hegyén feljűl vagon az ugynevezett falbükkaréja és feltart a F...i orotásig a honnan az ugynevezett telekság pataka ered a mely esőzések alkalmával nagy károkat szokott okozni ...”⁶ Ez természetesen nem zárja ki, hogy abban az időben ne élt volna ez a helyi elnevezése a Falbükk egyik aldűlőjeként, de ez nem bizonyítható.⁷ A faluban általános a vélemény, hogy „a régiek így mondták, mindenkor ez volt a neve”, de feltehetőleg ez a név nem régebbi keletű a területén a szentasszonyhoz köthető eseményeknél.

Az aldűlő a nevét szinte teljes bizonyossággal a szentasszony életében fontos szerepet kapott egyetlen, a meredek, de földdel fedett domboldalból vízszintesen előtüremkedő, mintegy két-három köbméter nagyságú andezit szikláról kapta. A helyiek ezt, az 1949-ben történt csodás események színhelyéül szolgáló, lapos felületű követ nevezik Rengőkőnek. Egyébként az adott területen nem ritka ez a felszíni alakulat, a falu körül több is található.

A kutatás módszertana

Az említett faluhoz személyes kötődésem van, 1991 és 1998 között a helyi iskolában tanítottam. Bár első alkalommal 2003-ben jártam a Rengőkőnél, a téma módszeres kutatását 2008-ban kezdtem meg.

---

³ Az általam vizsgált folyamat napjainkban is alakul. Ezért, elkerülendő a kutatás eredményeinek bármilyen visszahatását a történések alakulására, a dolgozatban szereplő helynevet, valamint a szentasszony nevét Gagyi 2004-es tanulmányában jelzettel helyettesítettem, a személyneveknek mindenütt csak a rövidítését használtam.

⁴ Orbán, 1868

⁵ A lakosság száma az 1992. évi népszámlálási adatok szerint 2 017 fő, felekezeti megoszlás szerint a falu 98%-a római katolikus.

⁶ Pesty Frigyes helynévgyűjtője. OSZK Kézirattár. FM1/3814A/Udvarhelyszék.

⁷ Ennek ellenére megjegyzendő, hogy a helynévtárban a falvak nagy részénél a leírások részletesen taglalják a dűlőket, a hozzájuk kapcsolódó esetleges népmondai elemekkel. Kisfalva esetében csupán egy másfél oldalas leírást találunk, amelyen belül említés történik K. várának a néphagyományban meglevő keletkezéstörténetére, de a kislelvi határ megnevezései helyet sem kapnak.

Igyekeztem felkutatni az egykori események résztvevőit, illetve a kultusz jelenlegi kialakulásában fontos szerepet játszó embereket, családtagokat, de számos akadályba ütköztem. Egyrészt a szemtanúk közül már csak nagyon kevesen élnek, másrészt a megtalált szemtanúk sem mindig beszéltek – „*örültünk, hogy jól lejárt*” –, esetleg családtagjaik eleve megakadályozták a beszélgetést erről a témáról. Többen a mai napig sírva fakadtak személyes élményükre emlékezve, mások teljesen bezárkóztak. Egy adatközlő pedig a szó legszorosabb értelmében próbára tett, hiába kerestem és érdeklődtem utána, nem sikerült elérnem – a zarándoklaton azonban ő jött oda hozzám:

„... én vártalak téged, hogy hadd lám, kijössz-e? Hallottam rólad, de ha nem jössz ki, én nem mondok semmit. Én mondtam már neked: senkinek nem válaszolok a gondolataira. Tudtam, s vártam, no lám mettől meddig. S kijöttél, itt vagy. Ezért jöttél ki, nem? Hiába jöttél volna hozzám, mindennek megvan a helye s ideje.” (J.J.)

A terepmunka eredményeként összegyűlt adatok húsz személlyel készített mélyinterjúk formájában realizálódtak. A kiválasztott interjúalanyok az alábbi csoportokba sorolhatók:

- az 1949-es csodás események szemtanúi (3 fő),
- a szentasszony családjának tagjai (4 fő),
- a közösség azon tagjai, akik 1949 és 2007 között segítségért, tanácsért stb. jártak a szentasszonyhoz (8 fő),
- a szent hellyel és/vagy a szentasszonnal azóta kapcsolatba kerülő egyházi emberek (5 fő).

A mélyinterjúk mellett – épp személyes ismeretségeim révén – gyakran alkalmaztam a résztvevő megfigyelés módszerét. Az egyes eseményeken közvetlen módon is alkalmam volt megfigyelni a közösség formálódását, interakcióit.

A feldolgozás módszertana

Leeuw a szent helyek kialakulása kapcsán így fogalmaz: „Az a hely, amelyet azért emeltek ki, mert kiderült, hogy szent hely, eleinte egyszerűen egy helyszín volt. Az ember semmit sem tesz hozzá a természethez. Eleendő, hogy egy hely fekvése titokzatos, ha a jellege borzongást kelt. Az embert ilyenkor magával ragadja a religion dira loci. ... És valóban, leginkább az erdőket és a barlangokat, a köveket és a helyeket emelték ki, mint szent helyeket.”⁸ A kutatás célja tehát – párhuzamosan az eddigiekkel – az egykori vallásos események színhelyéül szolgáló kő környezetből történő kiemelkedésének, szakrális helyé válásának, és az utóbbi években elindult kultuszképződési folyamatokban

⁸ Leeuw, 2001: 343.

betöltött extern domináns⁹ szerepének vizsgálata.

Az erdélyi falu határában kialakuló kultusz központi szereplőjéről, Anna néniről, a kiskalvi szentasszonyról már készültek néprajzi tanulmányok,¹⁰ amelyekre e dolgozat is nagymértékben támaszkodik. Míg Gagyi József a kultusz kialakulásában szerepet játszó szentasszony életútját dolgozta fel és rendszerezte, addig dolgozatom alapkérdése, hogy a múltbeli történések miképpen határozzák meg a napjainkban kialakuló helyi kultuszt, illetve az ebben kiemelt szerepet játszó szent hely alakulását.

Módszerként a mikroelbeszélés technikáját választottam Burke módszerismertetése alapján. A mikroelbeszélés fogalma a „hétköznapi emberek és környezetük történetének elmesélését jelenti.”¹¹ „Olyan elbeszélés létrehozása, amely elég sűrű ahhoz, hogy ne csupán az események egymás utáni sorozatával, és ezen események szereplőinek tudatos intenciójával foglalkozzék, hanem a struktúrákkal is (az intézményekkel, a gondolkodásmóddal stb.).”¹² Ezért, egyfajta „kellően sűrű” leírás érdekében megpróbáltam nyomon követni azokat a múltbeli eseményeket és történeteket, amelyek a formálódó „zarándoklat” értelmezésének megfelelő keretét adhatják.

Assmann elmélete¹³ szerint minden szimbólumhasználó csoport rendelkezik megalapozó történettel, melynek funkciója, hogy az időrendi tájékozódás és ellenőrzés instrumentumaként kiméri a múltat, s a múlthoz fűződő viszonyból a jelen önelképzelésének alkotóelemeit meríti, továbbá támpontokat biztosít a reménykedés és a cselekvés céljaihoz. A rengőkői zarándoklat kialakulása is az 1949-es alapvető történetre épül, amelynek fizikai és szimbolikus középpontja egyaránt a táji elemből szent helyé válkozó Rengőkő volt. Keszeg Vilmos megfogalmazásában: „...a dolgokat, legyenek azok körültapinthatóak vagy láthatatlanok, épp a történetük teszi létezővé... A dolgoknak az ember által megalkotott történetéből ered az az identitásuk, amely a sajátosan emberi környezetbe, kultúrába emeli őket.”¹⁴

A történet történetei

A Rengőkőhöz történő „zarándoklat” jelenlegi lefolyását az 1. mellékletben részletesen közlöm. A kultusz kialakulásában szerepet játszó múltbeli eseményekhez a közösségi emlékezet történetein keresztül van hozzáférésünk. Míg a történetek egy része – a szentasszony és családjának visszaemlékezései az 1919 és 1949 közötti időszakról – a szentasszony *elhívásának* feltárásához járulnak hozzá, addig a közösségi emlékezés történetei az 1949-es *csodás* események, valamint az utána következő, 1949-től 2006-

⁹ Boglár, 1989: 75.

¹⁰ Gagyi, 1998; 2001; 2004

¹¹ Burke, 2000: 47.

¹² Burke, 2000: 46.

¹³ Assman, 1999

¹⁴ Keszeg, 2002: 7.

ig terjedő időszak esemény- és hatástörténeteinek bemutatásában játszanak alapvető szerepet.

Az 1919 – 1949 közötti időszak

A szentasszony adott időszakra vonatkozó életútjának csupán az elhivatással kapcsolatos legfontosabb eseményeit tárgyalom. Az ekkor marginalizált helyzetben élő lány életrajzána vázlatos ismertetése a 2. mellékletben olvasható.

Anna néni életútja és a rengőkői kultusz kialakulása szempontjából is központi jelentőségű 1949-es események (amikor harmincévesen egyik napról a másikra kezdti hirdetni Isten ígését) előzményeinek felismeréséhez életútjának néhány lényeges és sokáig titokban tartott részlete ad kapaszkodót. Ezek értelmezése során azon szimbolikus elemekre és eseményekre koncentrálok, amelyek általánosan megjelennek a néprajzi szakirodalomban tárgyalt „szentemberek”¹⁵ életútja, vagy tevékenysége bemutatásában. Ezek közül is kiemelkedő jelentőségű a látomás¹⁶ jelensége.

Anna néni első látomását hétévesen élte át. Személyes elmondása szerint egy időben mindennap „megverődött”, mert az egyik tehén rendszeresen üres tőggyel tért haza a legelőről, ezért lopással vádolták. Anna elhatározta, hogy utánajár, mi rejlik a számára érthetetlen dolog mögött. Elhatározását követő nap megszokott módon végezte teendőit a tehének körül. Az a bizonyos tehén pedig megint elkószált a társaitól. Anna követte, és amikor utolérte, már egy kígyó csimpaszkodott a tőgyén és szopta a tejét. Anna botot ragadott és megpróbálta elűzni a kígyót, ami menekülés közben egy *hatalmas sziklatömbnél* egyszer és mindenkorra eltűnt, hiszen több emlék nincs róla. Erre a helyre ezek után nap, mint nap visszajárt és táncolt a kövön.

A következő látomásos emlék öt évvel későbből ered. Tizenkét éves volt, és mint mindennap, megszokott dolgát végezte a legelő állatok körül, mikor hatalmas fényességet látott. És ekkor elhangzott a parancs, az elhívás: „... harminc éves korodba hirdetni fogod az én ígémet! Édes jó Istenem, hát se írni nem tudok, se olvasni nem tudok, hát én semmit nem tudok, hát én hogy hirdessek? ...”¹⁷ Ekkor egy forgószél felkapta, és pontosan ahhoz a sziklához repítette, ahol öt évvel korábban a kígyó eltűnt.

E két rövid látomásos történetben – melyek későbbi látomásainak, hirdetéseinek helyszínét, a Rengőkövet kijelölik – az elhívással foglalkozó néprajzi adatokban felmerülő legerőteljesebb szimbólumok többsége egyszerre jelenik meg. E szimbólumok egyszerűs mind a kereszténység szimbólumrendszerében is kitéüntetett szerepet játszanak.¹⁸

¹⁵ A szeptember kifejezés Bálint Sándor 1942-ben megjelent könyve után honosodott meg a vallási néprajzban, mely fogalmat a szerző a népnyelvből mentette át a tudományos nyelvezetbe. A szentemberek kategóriájába – már a Bálint nyomdokain kialakuló kutató irányzatként – egyaránt beletartoztak a gyógyítók, látók, jóslók stb.

¹⁶ Pócs Éva meghatározásában „szubjektív élmény a személyes találkozásról a természetfeletti kommunikáció”. Ld. Pócs, 1998: 15.

¹⁷ Gagyi, 1998: 34.

¹⁸ vö. Dávid, 2002

- a tej

A tej, mint szimbólum, a szellemi táplálék jele. Durand¹⁹ szerint minden táplálék archetípusa, a mágikus erejű lények és hősök alapeledele. A magyar néphitben a táltos tejen él, ahol a tej a felsőbb tudás, a beavatottság jelképe, így az égi eredetű. A boszorkány, mint az ártó hatalom megszemélyesítője, arról nevezetes, hogy kiszopja a tehén tejét. A magyar Mária-énekekben rendszeresen megjelenik a tej, ahol Szűz Mária, illetve a szentség közvetítő anyaga. Szűz Mária teje az égi-szellemi táplálékot szimbolizálja. Az alkimisták a Bölcsök követét nevezték a Szent Szűz tejének. Mindezek alapján megállapítható, hogy a tej egyaránt eleme a pogány-mágikus és a keresztény-transzcendens szimbolikus világnak, mint ahogy Anna is e két szimbolikus világhoz kapcsolódik neveltetése, társadalmi helyzete révén.

- a kígyó

A kígyó szintén az egyik legmélyebb és legösszetettebb szimbólum. Egyszerre testesíti meg a férfi és a nő princípiumot, akárcsak a sötét és a világos világot. Egyszerre az örök élet és a halál szimbóluma; az élet őrzője és tolvaja.²⁰ Ezért párhuzamosan az alvilág hírnöke és a jótevő örök élet felé vezető út megtestesítője.

Mind a zsidó, mind a keresztény hagyományban ambivalens jellege domborodik ki. Míg Máté evangéliumában a bölcsességet jelképezi, addig Lukács evangéliumában az ördög megtestesítőjeként jelenik meg, majd ebben a minőségében értekezik a Jelenések könyve is: ő az, aki tévútra viszi a világot. Ő a semmibe vesztett szellem, a rossz, akitől általában fél az ember, mert ha támad, csendben teszi azt.

A látomás e két elemének párhuzamait kutatva a néprajzi szakirodalomban a hasznosi szentasszony²¹ élettörténetében találtam meg a kígyó példáját, akinek egyik látomásában a kígyó közte és a Szűzanya közt tekerőzve jelent meg. Félelmét a megjelent Szűzanya biztatására sikerült legyőznie, ugyanis látomásában egy kövön lefűrészelte a kígyó fejét. Megszűnt az ártó hatalom, s a látomás helyszínén lévő gyógyforrás mentes maradt a kígyósságtól (a kígyó szimbolikus hatalmától), és a hely ezért szimbolikusán „megtisztult.” Az asszony félelmén felülemelkedve határozottá vált, és a forráshoz érkezőkkel megosztotta látomásait. Ekkor kezdték szentasszonyként tisztelni.²²

Tehát a kígyó is, a tej szimbolikájához hasonlóan, a pogány-mágikus és keresztény-transzcendens világ határán értelmezhető. Feltűnő azonban, hogy mind a hasznosi szentasszonynál, mind Annánál a kígyó sötét, negatív oldala nyilvánult meg, ezért

¹⁹ Durand, 1960: 352–354.

²⁰ Jung, 1993

²¹ Gagyai Anna néni „ikertestvérének” nevezi Csépe Klárát, a hasznosi szentasszonyt. Ha megnézzük ez utóbbi személyről szóló néprajzi tanulmányokat, akkor ténylegesen számos hasonló jellegzetességet fedezünk fel Anna néni és közte, de a minket érdeklő téma szempontjából példaként a fentebb tárgyalt fény-jelenséget, valamint a későbbiekben említendő kígyó-elemt emelem ki.

²² Ld. Jádi – Tüskés, 1986

kellett elűzni, elpusztítani. Mind a két esetben a kő az, ami hozzásegítette őket a kígyó legyőzéséhez. Az egyik esetben az elpusztításához, míg a másik esetben a sötét világba történő visszaűzéséhez.

- a fény

A fény jellegzetes eleme a látomásnak: „szellemi” kísérelőjelenség. Az elmúlt időszakban a néprajzi szakirodalomban előtérbe került a szentemberek jellemző jegyeinek és tevékenységeinek történelmi és bibliai példázatokban megtalálható párhuzamokkal való összekapcsolása is. Anna látomásában megjelenő fényre történelmi példaként megemlíthető Sziénai Szent Katalin, aki hatévesen, hazafelé tartva pillantotta meg a nagy fényességet.²³ A néprajzi szakirodalomban feldolgozott huszadik századi laikus szentek sorából kiemelhető a fentebb is említett hasznosi szentasszony látomásélménye, amelyben a fényesség egy gyógyforrást mutatott. Az Újszövetségben Jézus színeváltozásakor a kiáradó fény Isten jelenlétének szimbóluma: „És elváltozék előtök, és az ő orczája ragyog vala, mint a nap, ruhája pedig fehér lón, mint a fényesség.”²⁴ A bibliai párhuzam meglete természetes, hiszen a látomások tartalma mindig kultúrafüggő. Mivel a keresztény látomások esetében a kommunikáció a keresztény mitológia lényeivel megy végbe, vagyis „egy keresztény feltehetőleg Krisztussal, vagy Szűz Máriával találkozik”, az ő jellegzetességük – mint például a fényesség – is természetesen megjelenhet a keresztény látomásokban, kortól és felekezettől függetlenül.²⁵

- a forgósél

Anna néni látomás-elbeszélésének másik fontos eleme a forgósélben való repülés élménye. Néphitadataink között számos példát találunk a szélben, forgósélben való elragadásra, mint a megszállottság egyik fajtájára. Ezeknek mind az „isteni”, mind a „démoni” változatai ismertek,²⁶ de jelen esetben nem a boszorkányok vagy szépasszonyok általi elragadásról van szó, hanem isteni elhívásról. Ebben az esetben a szél, forgósél a Szentlélek megjelenésének attribútuma. Anna néni látomásának ezen részletével szoros rokonságot mutat B. I. László, az oroszhegyi szentember első transzcendens élménye, aki erről így emlékezett: „Ahogy elszenderedtem, hát érzem, hogy jobb felől úgy megsirít a szél. Hát eltűrtem. Hát balfelől es úgy megsirít a szél! Akkor azt mondja nekem valaki, hogy kelj fel, azt mondja, mer’ itt szent a hej ... ezt a csodát éreztem én itt ezen a területen.”²⁷ E történet lényeges elemének is a repülés

²³ Ld. Capuai, 1983

²⁴ Mt 17,2.

²⁵ Grynaeus Tamás a magyar látomáskultúráról írt összefoglaló tanulmánya (1991) a magyar látomások egységét hangsúlyozza, függetlenül a különböző korszakok kulturális jellegzetességeitől, valamint a különböző felekezetek adta keretektől. Továbbá kitér a népi és egyházi látomások közti kapcsolatra is.

²⁶ Pócs, 2001: 126.

²⁷ Harangozó, 2001: 365.

élménye tűnik, továbbá Anna néni esetéhez hasonlóan az oroszhegyi *elhívott* is a szél által jutott el az adott szent helyre.²⁸

- a kő

A szent hely, az első látomás helyszíne képezi Anna látomás-élményének harmadik elemét. A néprajzi szakirodalom látomásokat, csodákat, s főleg csodás gyógyulásokat társít forrásokhoz, kutakhoz, mint szent helyekhez, amelyek mintegy folytatásként egyéni vagy csoportos zárándoklatok helyszínei lehetnek, sőt kápolnák, templomok épülhetnek ott. Anna néni első látomása a meredek domboldalon található Rengőkőhöz kapcsolódik. Ha csodás gyógyulások nem is, de csodák itt is élnek a közösség emlékezetében a kősziklához kötötten. Például csodaként értelmezi a közösség azt a történetet, ahogy Anna harmincévesen is a látomások színhelyére, a köre kerül. A történet háttérében a román rendőrség állt, amely Anna 1949-ben kezdődő transzállapotainak rendszeressé válásával szinte egy időben felfigyelt a tevékenységre. Ennek következtében a megfélemlített családtagok is megpróbálták elhallgattatni az asszony otthoni hirdetésait.

„Lajos bácsi [Anna néni férje], akárcsak az egész rokonság, nem örvendett ennek a jelenségnek. Rendszerellenes volt, úgymond az Egyház sem tudta, hogy hova tegye, kilógott nagyon a sorból. Mégis azt mondta Lajos bácsi, mikor Anna néni mondta, hogy újra kell hirdessen: ne búsulj, mert én elviszlek egy olyan helyre, hogy téged soha senki meg nem kap. S kivitte – éppen a Rengőkőre! Pont oda, ahhoz a kőhöz.” (K.K.)

A család kérdésemer megerősítette, hogy a férje nem tudott Rengőkőről, mindössze a völgy legrejtettebb részére szerette volna eljuttatni feleségét, ezáltal azonban Anna néni életében már harmadszor került szándéka ellenére, mintegy „véletlenül” a szent kőhöz, s ekkor tartotta meg első nagy nyilvános hirdetését.

Leeuw a köztisztelet kapcsán ószövetségi példát idéz: „Különleges formájú vagy nagyságú kövekhez mindig a hatalom fogalma kapcsolódott. Amikor Jákob, fejét egy köre hajtva, nyugodni tért, és különös álmot látott, úgy érzi – tisztán empirikusan –, hogy „mennyire szentséges ez a hely! Ez nem más, mint isten háza, és itt van az ég kapuja” (1 Móz. 28:17). Ezután megfogja a követ, felemeli, és megkeni olajjal. Bár a történet magyarázó jellegű, és egy különleges kő tisztelését igyekszik megvilágítani, jellemző módon mutatja be, hogyan lehetnek élménnyé a kövek.”²⁹

²⁸ Az adott szent hely az Oroszhegy határában található szent forrás, helyi nevén: urusos kút (orvosságos, gyógyító hatású).

²⁹ Leeuw, 2001: 45.

1949 – hirdetés a Rengőkövön

Anna néni életében a tizenkét éves korában történt látomásban megjelenő elhívás 1949-ben beteljesedett: a Rengőkőnél lezajlott prédikációinak több ezres tömeg volt szem és fültanúja.

Elmondása szerint hirdetési alatt kegyelemben részesülve, a „valami más, láthatatlan világ” a személyén keresztül szólta a közösséghez: „*Valami átfolyt rajtam, s feladatomban lett.*” (Erre az eksztatikus passzivitásra több példát is találunk a néprajzi szakirodalomban is. Ld. pl. a nagydobronyi szentasszony esetét³⁰). Anna néni eksztatikus állapotait kegyelemnek nevezte. A szemtanúk elbeszélése szerint e kegyelmi folyamatnak három fokozata volt: éneklés, mondás-prédikálás, majd elalélás-elzuhanás-megmerevedés. E három fázis addig ismétlődött, amíg teljesen kifáradt a szentasszony. E folyamathoz hasonló példát Voigt tanulmányában találunk, aki egy 17. században élt laikus prédikátor kapcsán megjegyzi: „A megszállás során énekel és beszél ... és valóságosan kimerül, mint minden mámorból ocsúdó”.³¹

A tömegeket mozgató, a faluközösség határain jóval túlnyúló '49-es események jelentősége az emlékezők történeteiben és ezek áthagyományozásában rögzült. Az így kialakuló emlékező- és beszélőközösségek³² egymást értelmező, felülíró, megerősítő vagy éppen ellentmondó történeteinek párhuzamos értelmezésével lehet megérteni az átörökített tudás szerves folytatásaként kialakuló kultusz jelenlegi szerveződését.

A szentasszony 1949-ben történt *kegyelmi* állapotai és hirdetési az évtizedek múltán kialakuló kultusz központi referenciális alapját képezik. A hirdetés helyszínének, a Rengőkőnek innentől központi szerepe lett Anna néni életében, és megfordítva, a szentasszony élete a későbbiekben (a kultuszkialakulás eseményeiben) központi fontosságúvá emelte a kő szerepét.

A visszaemlékezések szövegei nem alkotnak egységes képet. A szövegek ismeretében időről-időre rákérdeztem egy más adatközlő által leírt eseményre, és csak a legritkább esetben történt meg, hogy a mások történeteit valóságosnak fogták volna fel. Valószínűleg ez azzal is összefügg, hogy az esemény hatvan éve történt, de talán még erőteljesebben befolyásolja az, hogy adott eseményeknek olyan erőteljes érzelmi és mentális hatásai voltak, olyan „emelkedett állapotban” volt a tömeg, hogy a visszaemlékezők kevésbé magára a tényszerű történésre, mintsem annak szimbolikus vetületeire emlékeznek. Ezért megítélésem szerint a szövegeket is szimbolikus tartalmuk és szerkezetük szerint, mintsem történeti leírásként kell kezelni és értelmezni.

E történetekben – esetleges ellentmondásaik ellenére is – jól megfigyelhetők azok az alapvető motívumok, amelyek már a *történet*, a hirdetések „csodás” jellege köré szerveződnek. Amíg Anna néni gyermekkori elhívásának szimbólumai személyesen

³⁰ Sándor, 1998

³¹ Voigt, 1998: 98.

³² Keszeg, 2008

hozzá kapcsolódva, személyes „szent-ségét” „igazolják”, addig az alább kiemelt, „szent-séget” igazoló motívumok, szimbólumok már az eseményhez magához kapcsolódnak, ezáltal – bár természetesen nem függetlenül a szentasszonytól – a résztvevők szempontjából a *történet magát* minősítik „szentté”:

- számosság

A legfontosabbnak mondható, majd minden történetben előforduló, kulcsfontosságú motívum az akkori résztvevők nagy számát érzékeltető kifejezésekben érhető tetten.

„Annyi nép volt ott akkor... hát itt nagy menet volt erősen, halljae... egész Romániából voltak ide. Annyian voltak, hogy az erdő úgy teli volt néppel... annyian voltak, hogy számlálhatatlan volt.” (B.B.)

Ez az interjúrészlet egy szemtanúval folytatott beszélgetésből származik. Közös jellemzője a Gagyai József által megszólaltatott szemtanúk emlékeivel, hogy nem konkrét számokban fejezi ki a tömeg nagyságát.

Egy következő emlékezésben egyfajta pontosítás jelenik meg, még érzékeltetőbbé téve a tömeg nagyságát:

„...annyian voltak. Nem lehetett látni a tájat a néptől. Azt mondták, annyi nép volt, mint Somlyón, itt a kövön. Az erdő teli volt a néppel. Az egész környék, faluk mind itt voltak. Azelőtt jöttek az öregek, s mind elmondták, hogy volt, de meghaltak.” (D.D.)

A Csíksomlyóval való példálózás fontos részletjelenség, hisz egy elismert kegyhely látogatottságát idézi párhuzamként. Erre példa a következő részlet is:

„Mind így mondják, hogy annyian voltak, mint Somlyón. S ha az ember nézi azt a helyet, ott el lehet képzelni párezer embert. Lefele akkor ott vágáter volt.³³ Ez így tény, ahogy mondják, hogy ő ott állt a kőn, a sziklán, s akik ott voltak, mind úgy mondják, hogy inkább befele volt a nép.” (K.K.)

– amelyben már egyfajta értelmezés, racionális érvelés is megjelenik: a tömeg adott helyen történő elhelyezkedésének magyarázataként.

- merevség

Egy következő motívum, a szentasszony hirdetései során fellépő megmerevedése, szintén csodaként értelmeződik:

„S akkor úgy volt, hogy mikor egy darabig prédikált, akkor megmerődött, érti-e. Teljesen megmerődött. Két oláhfi ember volt mellett. Azt nem tudjuk, ki volt. S akkor mikor jött helyre, mert mondták, hogy hajcsák bé a karját, de úgy meg volt merődve, hogy nem lehetett behajítani.” (B.B.)

³³ Ma az 1949-es hirdetés helyszíne sűrű fával benőtt terület, amelyen nehéz elképzelni egy többezres tömeget.

„...amikor Zlakára ment... akkor is ez történt, hogy amikor be akarták tenni a rendőrök az autóba, annyira megmerevedett, hogy nem tudták betenni.” (G.G.)

Az Anna néni hirdetésén résztvevők is, és az élményben csak az elmesélt történeteken keresztül részesülők is, ennek a motívumnak a hangsúlyozásával meggyőződésüknek adtak hangot, hogy a szentasszonyon keresztül az isteni jelent meg életükben. Ennek szép megfogalmazását Voigt adja: „A környezet és maga Órás András (a prédikáló) számára az eksztázis igazi, valódi értelme a „krisztusi kód”: a megfeszített merev test, amely keresztény prédikációt mond.”³⁴

A néprajzi szakirodalom a merevséget, mint a fentebb jellemzett kegyelmi folyamat végső fokozatát, a transz illetve az eksztázis fogalmi közé sorolja, melyek elsődleges jelentése egyaránt értelmezhető a „magán kívül lenni” értelmezéssel, de utal a tetszhalottszerű állapotra is. Továbbá a merevséget a transzállapot külső, látható jeleként, mint a megváltozott tudatállapot egyik fokozataként is értelmezik,³⁵ de az általam ismert szentasszonyokkal, szentemberekkel foglalkozó tanulmányokban csupán néhány konkrét példát találtam a természetfeletti való kommunikáció során fellépő testmegmerevedésre.³⁶

- a szentasszony hangja

E motívumot tartalmazó beszámolókbán is fellelhető a transzállapotban lévő „elhívott szent ember” csodás működése, amely a szentasszony hangjának érthetetlen erejéről szól:

„Annak olyan hangja volt, hogy tán még Budapesten is hallották. Isten megadta a hangot néki, olyan hangja volt, hogy... S ahogy beszélt, jöttek a népek. Még Tizenhétfaluból is jöttek. Sokan voltak. Olyan hangja volt, hogy mindenki hallotta... Szép beszédet mondott. Olyan hangja volt, hogy ejjsze még Zetelakán is hallották. Nem énekelve mondta.” (A.A.)

„S azt mondták, hogy a hegyen túl, Kápolnáson túl is hallatszott a hangja.” (D.D.)

- az időjárás

Ez a motívum, amely szinte minden emlékezés részét képezi, az akkori időjárás viszontagságaira utal:

„Akkora sár volt, víz volt, s úgyis annyi nép volt. Nyárba volt, de nagy esőzés volt akkor.” (A.A.)

³⁴ Voigt, 1998: 99.

³⁵ Pócs Éva hivatkozik Anna-Leena Siikala összefoglalására a transztechnikák kapcsán. Pócs, 1998: 18.

³⁶ Jádi – Tüskés, 1986; Voigt, 1998

A motívum köré szerveződő történetek a rossz, hálátlan viszonyokat kifejezve, mint próbát, illetve a nép által meghozott áldozatot érzékeltetik:

„Így mondták, akik oda felmentek, hogy a sarat úgy felgyúrták, hogy térdig ért. Telekság-pataka meg volt duzzadva, de egyetlen egy szál átdöntött egerfa-gerendán a nép átvonult, de senki nem esett bele.” (K.K.)

- időpont

„... amikor Anna néni prédikált, akkor majorok voltunk. Én akkor 13 esztendő körül voltam. S akkor éjjel prédikált ... úgy éjjel prédikált, s a hang még oda is áthallatszott, Somosnyakára.” (B.B.)

A fentiekben jelzett szimbolikus tartalom megközelítésében a hirdetés időpontja és időjárási viszonyai egyszerre utalnak a valószínűleg nappali rossz időjárásra és az éjszakai hirdetésre. A szövegek ebben az esetben az áldozatra (térdig érő sár) és az éjszaka szimbolikus tartalmára utalnak.

- a két angyal

„S akkor úgy volt, hogy mikor egy darabig prédikált, akkor megmerődött, érti-e. Teljesen megmerődött. Két oláhfalvi ember volt mellett. Azt nem tudjuk, ki volt.” (A.A.)

„...reggel nyolc órára bementek Zlakára. Két kisfalvi ember bévezette Anna nénit ...” (B.B.)

A két idézet csodára utaló megfejtését S. néni, a szentasszony leszármazottja, és a kultusz újjáéledésének szervezője adja, aki szerint többször is látták Anna nénit olyan helyzetben, amikor segítségre volt szüksége, és olyankor valahogy mindig két ismeretlen férfi fogta közre és segítette, akiket – bár néhányan felismerni vélték őket – soha senki nem látott többet. Ezért terjedhetett el, hogy ilyenkor a két férfi képében két angyal fogja közre a szentasszonyt. Olyan történetek is élnek a közösség emlékezetében, amelyekben az angyalok a szentasszony csodás szabadulásában segítettek, melynek párhuzamait megtaláljuk a néprajzi szakirodalomban is.³⁷

- az elrejtőzés

Néhány, az isteni jelenléttel értelmezett történet³⁸ többször is megismétlődött, de ezek mára egy történetté olvadtak – ilyen az elrejtőzés több esetben is visszatérő

³⁷ ld. pl. Grynaeus, 2001

³⁸ Gagyi által idézett szemtanúk vallomásaiban többször megjelenik az elrejtőzés motívuma, így a faluban, valamint a falu határában (a Securitate elől menekülve egy fán való elrejtőzését, illetve „pusztai” negyven napos vándorlása során való elrejtését elmesélve) való elbújásáról szóló történetekben.

csodás motívuma. Ez arra utalhat, hogy a közösség szempontjából az a fontos, hogy az esemény megtörtént, ezáltal „bizonyítékul szolgál” a szentasszony képességeire, kiválasztottságára.

„Arról hallottam, hogy keresték a kutyával. S a kutya elment mellette. Odaki volt, a legkülső háznál, Sala mámám házánál, a kutya elment mellette, meg nem kapták. Az istennek akkora hatalma volt. Az Isten a kutyának szaglását elvette.” (A.A.)

„Meséli a néni, hogy hát, átfésülték a házat, mindent átkutattak, s nem találták meg Anna nénit, eltűnt. S rá két hét múlva megint jött haza a Pustából a kerten keresztül, s gondoltam odamegyek, s megkérdem. Hát Anna, hát itt voltak, el akartak fogni meg minden, nem láttad őket, mi történt? Dehogynem, azt mondja: közöttük mentem át.” (M.M.)

Az 1949 és 1990 közötti időszak

A rengőkői kultusz kialakulása szempontjából fontos szerepet kap Anna néni életének az a mintegy négy évtizednyi időszaka, mely alatt a hatalom megakadályozta a nyilvános hirdetéseit, mi több, gyakorlatilag a szabad mozgásban is akadályozta. Ebben az időszakban, jellemzően, otthonában keresték fel azok az emberek, akik valamilyen módon kötődtek személyéhez, illetve hirdető szerepéhez. Ennek következtében Anna néni hirdetői szerepe több párhuzamos szereppé, „funkcióvá” alakult át. Ennek az időszaknak a határát 1990-nel jelöltem, hiszen a rendszerváltozás következtében ebben az évben már konkrét lépések történtek a kultusz kialakulása érdekében, mely elsősorban Anna néni eredeti hirdetéseihez és a Rengőkőhöz kapcsolódott.

A '49-es csodás hirdetés után a politikai hatalom arra törekedett, hogy végérvényesen meggátolja a további nyilvános hirdetést. Ezért a szentasszonyt politikai ellenőrzés³⁹ alá helyezték, nem hagyhatta el a falu határát, de gyakorlatilag a házat sem. Egyrészt ötmagát, másrészt a hirdetés által érintett területek lakosait is megfélemlítették.

Anna néni kegyelmi állapotai azonban otthonában továbbra is jelentkeztek. Ha „jött a kegyelem”, üzeneteket kapott, s adott át. Ezen állapotai bizonyos, előre nem látható időközönként jelentkeztek, és ezt természetesként vették az őt felkeresők, valamint ő maga is. Számára ez olyan állapot, amelyben megnyílik az ég, és a felsőbb hatalmak kommunikálnak vele, s neki kötelessége ezt továbbadni, amikor és ha kell az egész közösségnek, majd személyeknek. Elmondása szerint látomásaiban az ágyával

³⁹ Ennek legdurvább megnyilvánulása volt, amikor a szentasszonyt elszállították a marosvásárhelyi elmegyógyintézetbe, ahonnan hasonló csodás körülmények között (angyalok segítették a börtönszerű intézményből való szabadulásában), a szigorú ellenőrzés ellenére viszonylag rövid időn belül kiszabadult. Jelen keretek között azonban ennek a történetnek részletes tárgyalása nem lehetséges.

szemközi falon egy kótábla jelent meg. A tábla aranybetűkkel írt üzeneteit a betűt nem ismerő asszony fennhangon, szóról-szóra megosztotta az alkalmi, esetleg csak véletlenszerűen ott tartózkodó személyekkel.⁴⁰ A szentasszony ezeket a pillanatokot valóságos létezőként élte meg, de különösebb érzelmi-izgalmi állapotot nem váltottak ki benne, annál is inkább, mert mint „közvetítő”, ebből az állapotából „visszatérve” nem emlékezett arra mi történt, és mit mondott közben.

Másik jellegzetessége ezen időszak kegyelmi állapotainak, hogy a '49-es, mindig a közösségnek szóló üzenetek helyét átveszik a *személyes üzenetek*. Azaz a válaszok a kérdező személyétől és a kérdéstől függték. Nagyon sokan beszámoltak a szentasszony kegyelmi állapotaiban való részesülésükről. Némelyek konkrét kér(d)éseikkel keresték fel, mélyen bízva és igényelve a szentasszony áldásában való részesülésüket. A szentasszony lánya így vall erről:

„Édesanyámhoz sokan jártak tanácsért, vigaszért, főleg nagyon sok cigány. Olyanokért, hogy mennek vásárba, s lesz-e szerencséje. Általában ezért jöttek. Volt, aki szerelmi bánatában, hogy a férje csalja.”

Az általam megkérdezett adatközlők beszámolóinak további közös vonásaként megjelenik az üzenetek átadásának az a jellegzetessége, hogy kérdés nélkül is válaszolt a legidősebb, de fel nem tett kérdésekre.

„Tudod, én mit szerettem benne, hogy nem kellett mondjak semmit. Úgy látott belém, mintha én mondtam volna minden bánatomat, még a betegségemet is ... bennem ő úgy olvasott, mint egy nyitott könyv. Volt, hogy mentem be, s azzal fogadott, hogy fényesség ragyog körül. Ő ezt látta. Mindent látott.” (E.E.)

„Szívünk gondolatait is úgy elmondta, mintha nem is mi, de ő gondolta volna.” (Sz. Gy.)

A személyre szabottság abban is megnyilvánult, hogy a szentasszony tökéletesen „átlátta” az előtte ülő embert.

„Nem értettem mindig, amit mondott, még személyre szabottan is mondott nekem dolgokat, ami, mondom: Anna néni, honnan tudja ezeket? Azt mondja, hogy hát én látom. Látom. S intim dolgokat is. Hm, mondom, Anna néni, akkor én nyitott könyv vagyok, akkor nincs mit izguljak” (M.M.)

A szentasszony beszélgetéseink során többször is elmondta, hogy örült, ha felkeresték és segíthetett. Szerette az emberek társaságát, szolgálatnak tartotta ilyen jellegű kapcsolatát. Kötelességének érezte segíteni a hozzáfordulókon, és ezt családtagjai is tiszteletben tartották.

⁴⁰ A transzcendenssel való találkozásainak ebben az időszakban is állandó kísérőjelensége a fény.

- gyógyítás és halottlátás

Az 1949-es eseményektől időben távolodva tehát megváltozott Anna néninek a falu társadalmában betöltött szerepe, személyes üzenetek vették át a nagy közösséghez szóló hirdetéseinek helyét, de időközben körvonalazódott gyógyító és halottlátó szerepköre is. Megtalálta új szerepeit, a falubeliek és környékbeliek pedig felismerték e szerepeit és azok értékét a mindennapi életben.

A beteget, tört csontokat kézzel gyógyította, vagy ha nem tudta meggyógyítani őket, megmutatta, hol a baj. Ahogy ő mondta: *reperált. „Van Cs. I., akinek a csipője annyira helyrejött, hogy még látszik, de tud jól menni.”* (Gy.Gy.)

Halottaik felől kérdezni a falubeliek kevesen keresték fel. Én már nem találkoztam azokkal a falubeliekkel, akik ezért keresték volna fel, vagy nem beszéltek róla.⁴¹ Széles körben elterjedt azonban e „szolgáltatásának” igénye a szomszéd falusi cigányság körében. Ez nyilván kapcsolatban van a cigány kultúra halottakkal kapcsolatos hiedelmeivel. A szentasszonyhoz rendszeresen járó cigányokkal nem sikerült beszélgetnem, melynek oka mai életmódjukban rejlik, hiszen áruikkal szinte állandóan úton vannak országszerte és külföldön, de ez egy további kutatás részét képezheti a későbbiekben.

- jóslás

A társadalomban betöltött szerepeinek megváltozásával személyre szabott üzeneteiben jóslatokat mond. A később igaznak bizonyult jóslatok olyan nagy arányban jelentek meg, hogy elterjedt a faluban „Anna néni megmondta, s úgy is lett”. Ekkor némelyek már *konkrét dolgokra* voltak kíváncsiak jövőjüket illetően, így a szentasszony kegyelmi állapotában rá is kérdeztek:

„hogy én ezt a munkát még mennyi ideig fogom tudni végezni. Ezt is megkérdeztek ott előttem a többiek ... azt mondja, még három évig. S tényleg, letelt a három esztendő, s engem innen kirúgtak. Erős jelzések.”
(M.M.)

Belelátott a múltba, jelenbe s jövőbe, melyről egyik falubelije így vélekedett:

„Csak es valami Isteni hatalom kellett legyen, na, mert soknak megmondta, fiatal embereknek, hogy hány gyermeked lesz, meg egyebeket is tudott.” (A.A.)

A jóslatban megjelenő eseményeket minden alkalommal személyesen átélte és *megszenvedte*. Több hallgatóját ez félelemmel töltötte el, hiszen kegyelmi állapotban jóslt, ezért utána nem emlékezett az elmondottakra, így nem tudott segíteni az értelmezésekben.

⁴¹ Anna néni ismerősei, családtagjai tudnak ugyan a halottlátásról és hírek hozzászól, de egyöntetűen elutasítják azt: „Mi nem hiszünk ebben. Azt csak a cigányok kérték örökké, meg a szerencsésüket.” (P.P.)

„Mielőtt meghalt Lőrinc bácsi, azelőtt mondta. Láttam ezt. Ezt a kegyelemben láttam. Utána nem emlékeztem erre, azt úgy akkor elmondtam, s annyi. Én valósággal félttem. Mikor valami szenvedést látott, akkor megszenvedte a történetet. Amikor Lőrinc bácsival ez történt, a kegyelmében láttam, milyen beteg volt. Látszott, hogy szenved.” (E.E.)

A szentasszony kialakult szerepei szerint differenciálódó viszonyulás az, ami ettől az időszaktól kezdve utólag átstrukturálja az 1949-es események jórészt egységes megítélését – az arról alkotott véleményt, és a „történeti tényeket”, tehát az emlékezetet is. És majdan e két pólus – az 1949-es és az 1949-1990 közötti időszak – nagyban eltérő viszonyulásainak erőterében kialakuló kultusz ismét felülírja a befogadói, értelmezői struktúrákat.

A papság véleménye

Az egyház képviselőivel készített beszélgetéseim különálló egységet képeznek. A papság és az egyház helyi képviselőinek viszonya a történethez több szempontból is kiemelt szerepet játszik a kultusz kialakulásában. Egyrészt a szentség, a hit, a vallás különböző megnyilvánulási formáinak „hivatalból” hozzáértő szervezeteként, személyeiként igen nagy súllyal esik latba véleményük – az események elfogadása vagy elutasítása, szerepvállalásuk vagy épp ellenkezőleg, ennek elutasítása – a helyi közösségben. Másrészt teológiai képzettségük, eltérő, és a téma szempontjából fontos kategóriahasználatauk és történetelemzésük jelentősen módosíthatja a közösség által alkalmazott értelmezési kereteket.

Az egységes képzettség és világlátás, az egyházi személyeknél hasonló értelmezési kereteket mozgósít. Pozitív viszonyulás esetén a szentasszony életének részét képező csodákat, történéseket bibliai példákkal támasztják alá. Ugyanakkor az egyházi környezetben találok a legkategorikusabb elutasítással is, amely szintén teológiai indokokon alapult, és elsősorban a mágikus-népi vs. teológiai világlátás különbözőségeit, egymásra történő átfordíthatatlanságát hangsúlyozta.

A falusi szentek általában az egyháztól függetlenül, a papok által gyakorolt kultusztól eltérően, közvetlenül tartottak/tartanak fenn kommunikációs kapcsolatot a láthatatlannal. A látomásaikban kapott üzeneteket közvetlenül megosztják a helyi közösséggel, sőt számos esetben a helyi papokkal is. Mégis, több esetben az egyház szemében riválissá válva perifériára szorulnak.

Az egyház viszonyulása Anna néni, illetve az események megítélése szempontjából egyaránt ambivalens. Az 1949-es események egyházi recepciójáról egykorú adat nem áll rendelkezésemre, a későbbi időszakból azonban igen. Elsősorban a közösség jelenlegi és volt plébánosaival vettem fel a kapcsolatot. E beszélgetések alapján elmondható, hogy a helyi plébánosok némelyike visszafogottan viselkedett, tartózkodó véleményt

képviselve az egyházi hierarchia álláspontjára várt. Például O.O. kiskfalvi plébános (1994-ig), még jóval a szentasszonnyal való hivatalos kapcsolata után is teljesen elzárkózott az értékeléstől, értelmezéstől. E viszonyulás ellenpéldáját is megtaláljuk: C.C., szintén kiskfalvi plébános, aki a majdan felállított keresztet megszentelte, így vélekedett: „*Bárcsak minden templomba járó hívő ilyen keresztényi lenne.*”

A kép további árnyalása érdekében a kutatást kiterjesztettem azon egyházi személyekre is, akik valamilyen módon kapcsolatba kerültek a szentasszonnyal, vagy a történeteivel, de nem teljesítettek papi szolgálatot a helyi közösségben. Például M.M. katolikus pap személyes indíttatásból kereste fel Anna nénit. Hallott a szentasszony tevékenységéről, és saját szemével, személyes kapcsolaton keresztül akart meggyőződni az igazságról.⁴² S. néni szerint, miután M.M. először találkozott otthonában a már beteg szentasszonnyal, azzal lépett ki Anna néni szobájából, hogy ilyen mély hittel még nem találkozott életében, és papként (azaz teológiai szempontból) is rengeteget tanult tőle. Erről maga így vélekedett:

„Sokkal többet megtudtam általa, mint a teológián. Itt nem elvont dologról volt szó, hanem az általunk elvontaknak hitt, megfoghatatlan személyek, lények történésekké, eseményekké váltak, és szinte kéznyújtásnyira kerültek ... még önző is voltam, mert tudtam, hogy ha elmegyek, akkor nem csak egy üveg pálinkát kapok, hanem szellemekben, lelkiekben, tudásban gyarapodtam... a homályos itt-ott tanítások megvilágosodtak Ágnes néni által.” (M.M.)

Itt kell megemlíteni egy, a történetben egyedülállóan nagy hatású papot, az örmény katolikus Sáska Jenőt. A család elbeszélése szerint ő többször is felkereste Anna nénit, és nemcsak elismerte a történeteket és Anna néni hitelességét, de még a Ceaușescu-éra végén a legeggyértelműbben kijelentette, papi tekintélyét felhasználva mintegy feladatvállalásként a családra testálta, hogy ezt a történet, és a szent helyet nem szabad veszni hagyni, és mindenképp tovább kell vinni.

A papság, a falubeli közösségtől eltérően, erős késztetést érez a jelenségek és történetek teológiai elemzésére. Például K.K. kiskfalvi születésű pap, az 1949-es események minden egyes részletével tisztában volt, és teológiai példák, és párhuzamok alapján értelmezte – ezáltal önmaga és a katolikus felfogás számára mintegy legitimizálva is azokat:

[A merevség kapcsán idézett történethez kapcsolódva, amikor a securitate

---

⁴² „... ez visszanyílik egészen a teológiai évekre, vagy még azelőttre is. Engem nem elégtett ki az, amit ... a teológián ott nekem mondtak. Éreztem azt, hogy ez nagyon szegényes, tehát többre vágytam ... egy olyan belső éhség volt bennem és kutatam azon emberek után, akiknek az Ég valamilyen módon megmutatta magát, megnyílt, kinyílt. Anna nénről is hallottam, hogy létezett annak idején egy néni, akit ezek és ezek hallgattak, de azt gondoltam, hogy már rég halott. Amikor megtudtam, hogy életben van, azt hiszem másnap, vagy két napra rá, de nagyon-nagyon rövid időn belül autóba ültem, s elmentem, felkerestem. Hogy ez hány évvel ezelőtt történt nem tudom, de akkor még elég jól bírta magát. Nagy szeretettel fogadott és hosszasán elbeszélgettünk.”

elfogta] „...az autó nem akart elindulni. Sehogy sem tudták beindítani. ... Az autót megkerülte, s akkor mondta: most már indulhatunk. S elindult az autó. Feloldozta. Meg tudta kötni, ha akarta, s fel tudta oldozni, ha akarta.” (K.K.) [ti. akárcsak Jézus tette, több bibliai történetben is]

Hasonlóképp értelmezte például M.M. katolikus pap az elrejtőzés során ismertetetett történetet, amely szerint Anna néni egyszerűen átment az őt keresők sora között:

„...És akkor egy olyan borzongás végigfutott a hátamon, s az jutott eszembe, hogy amikor Jézust felvitték a hegyre, s le akarták onnan taszajtani, a Szentírás annyit ír erről röviden: s áthaladt közöttük.” (M.M.)

A legtöbb, Anna nénivel *személyes kapcsolatba* került pap úgy vélte, hogy a szentasszony tevékenysége vagy hirdetéseinek bármely kísérőjelensége jelentős, és hittel, Istennel közvetlen és erős kapcsolatban álló jelenség:

„A hirdetéssel járó mellékmozzanatok: megmerevedés, kezét emelik fel stb., ez az edény, ami hordozza ... ezekre a külső megnyilvánulásokra annyit lehet mondani, hogy a Szentlélek. Ez az, ami a prófétai mozzanatoknál mindig ott van.” (K.K.)

A kutatás jelenlegi állapotában talán már megkockáztatható az az állítás, hogy az egyházi személyek elfogadó, illetve elutasító álláspontja igen nagymértékben függ attól, hogy ismerték-e *személyesen* Anna nénit, vagy csak hivatali kapcsolatban álltak vele. A személyes, négszemközti beszélgetések az egyházi személyek mindegyikét meggyőzte a történések és Anna néni hitelességéről – még ha azt az egyházi hierarchia felé nem is feltétlenül képviselték.

Hasonlóképpen alakul(t) a helyzet a szent hely kapcsán is. A Rengőkő, mint a népi vallásosság mágikus-kultikus gondolkodásmódjának példája, általában elijesztette a katolikus papokat annak elfogadásától. Ugyanakkor a kövel valamilyen módon személyes kapcsolatba került plébánosok többsége másként vélekedett:

„nem a rézkígyó teszi a csodát, hanem Isten, nem egy kő, egy oltár vagy egy tárgy, hanem a hit, amely ezeken túl van. Ezek csak eszközök. ... A helyek viszont, mint Pogányos, Bálványos-havasa mindenfelé, mutatják, hogy a régi emberek hite is, maga a hely jelez, vagy a hely kéri. Mind olyan helyeken vannak ezek a kegyhelyek, vagy pogány kultuszhelyek, ahol szinte a természet úgy kicsurran. Tehát gyönyörű, fényes, szép vagy titokzatos – és a Rengőkő is pont abban a katlanban ilyen. S nem akárhol hirdetett Anna néni.” (K.K.)

„Hát az Ószövetségben is, Jákob mikor a kőre feküdt, s angyalok jártak le s föl az Égből, utána felállította azt a követ. Szövetség-Kőnek, hogy is nevezi a Szentírás.” (L.L.)

Külön említést érdemel Anna néni kegyelmi állapotainak és a katolikus egyházi évkörnek a kapcsolata. Rendszeres volt, hogy a kegyelmi állapotok az egyházi év kitüntetett napjain felfokozottan jelentkeztek. Ilyen időszaknak számított például a Nagyhét vagy a Halottak napja.⁴³ A gyűjtés során néhányan bevallották, hogy Nagycsütörtökön vagy november elején azért mentek el a szentasszony házához, mert látni akarták, amint megmered a beszéde után, avagy ahogy megéli a nagyhéten a szenvedést.

A szentasszony életét végigkísérte, hogy a szentmise alatt, az eucharisztia felmutatásakor, többször is nyelveken kezdett beszélni.⁴⁴ Heiler rendszerében⁴⁵ a szent szavak csoportjában a szentség megjelenési formájaként értékeli a nyelveken szólás jelenségét. A kislvali születésű katolikus pap erről így vélekedik:

„...ez megvan a Korinthusi levélben is feldolgozva, ez a Szentléleknek egy mellékes megnyilvánulása. ...amikor megtörtént az Úr színévaltozása, ő nyelveken énekelt.” (K.K.)

E jelenség a templomba járásának megszűnte után is folytatódott. A családtagok visszaemlékezése szerint minden vasárnap, a szentmise alatti időben, Anna néni valahol „máshol volt”, énekelt és érthetetlen nyelven beszélt. Majd, mintha mi sem történt volna, az egyházi szertartás befejeztével egy időben visszatért a mindennapi teendői közé. Ehhez hasonló példát mutat be Pozsony Ferenc a lészpedi szentasszony kapcsán: „Szentmise idején szintén észlel égi jelenést, amikor a lelkész felmutatja az oltáriszentséget.”⁴⁶

A történet alakulása 1990-től 1999-ig

Románia 1989-es politikai-társadalmi változásai lehetőséget biztosítottak a különböző vallási események, formák ismételt gyakorlására is. Ebben a lehetőségben éledtek újjá például Csiksomlyó, és más kisebb-nagyobb egyházi megmozdulások, események is. Jóval szerényebb keretek között, de ekkortól indult el a Rengőkő köré szerveződő kultusz. Ebben a fejezetben a kultusz kialakulásában tett konkrét lépéseket mutatom be 1990-től.

A család szerepe a kő megtalálásában

A 90-es években újjáéledő történet alapvetően Anna néni családjának irányításával történt. A rengőkői „zarándoklat” kialakulásának fontos részét képezi a családi

⁴³ Pócs szerint a halottak ideje transzindukáló jellegű időpont.

⁴⁴ Amiért meglehetősen hamar ki is tiltották a templomból.

⁴⁵ Heiler, 1979: 274.

⁴⁶ Pozsony, 1998: 74.

emlékezés, a hely birtokbavétele. Hasonló folyamatot ír le Mód – Simon is a radamosi Mária-fa körül kialakuló zarándokhely kapcsán, melynek fizikai és szellemi ápolásában is a látomást átélte személy családjá vállalt szerepet.⁴⁷

A folyamat elindítója és mindmáig lelke a faluból elszármazott, de a faluval, a családdal igen szoros kapcsolatot ápoló, egyetemet végzett hatvanhat éves asszony, S. néni, Anna néni első unokatestvére. A kilencvenes évek elejétől gyűjteni kezdte a szemtanúk, és általában a falubeliek emlékeit Anna néni életeseményeiről, illetve a Rengőkőről. A falu egészét bejárta, minden beszélgetést szó szerint lejegyzett, majd a vallomásokat alá is íratta. Dokumentációját ma is folytatva, és a környékbeli falvakra is kiterjesztve, azt lehet mondani, hogy gyűjteménye az események és a későbbi kultusz kialakulásának írott krónikája. E folyamat az alakuló kultusz igazolásaként funkcionál – a család, de a közösség szemében is.

A kő megtalálása

A szent hely újjáélesztésében és a kultusz kialakulásának folyamatában az első lépést az első látomás és a későbbi hirdetés színhelye, a Rengőkő megtalálása képezte. A falubeliek, így a család is tudtak a Rengőkő nevű erdős területről, de a szikla *pontos* helyét csupán a szentasszony és a hirdetésen egykor résztvevő szemtanúk ismerték. Az egykori történet eseményei fennmaradtak az emlékezetben a 90-es évekig, az események *térbelisége* azonban elhomályosult, még a szűk családban is. Anna néni természetesen emlékezett a helyre, de betegsége miatt, amely ágyhoz kötötte, már nem tudott kimenni s megmutatni. A család a még élő falubeli szemtanúk körében sem talált támogatásra, mert az a néhány idős ember, akik még tudhatták a pontos helyet, szintén nem vállalták annak megmutatását.⁴⁸

Érdekes, és további kutatást igénylő adalék, hogy az interjúk, illetve a személyes beszélgetések során egyértelműen az rajzolódott ki számomra, hogy a család és a falubeliek valamiképp értékkel is kezelték azt, hogy a kő eddig nem volt megtalálható. Ezek alapján megkockázatom, hogy elrejtettségének (a pontos helyet illető ismerethiánynak) talán még funkciója is volt a kultusz alakulásában. Ez összefügghet azzal az érzéssel, hogy a szent hely, rejtettsége okán, valamiképp „tisztá maradt” az elmúlt évtizedekben:

- amíg nem alakult ki a zarándoklat, addig is „jó helyen volt”, nem lehetett „tönkretenni”;
- misztifikált – és valamiképp a helyi közösség egy részének az identitásához is kapcsolódó tudássá alakult „a kő, valahol a falu felett”;
- illetve a kiválasztódás, valamiképp a kiválasztottság bizonyítékeként kezelték, ha valaki a követ megtalálta.

⁴⁷ Mód – Simon, 2005

⁴⁸ Bár, mint később kiderült, egy-egy idősebb ember még titokban ki-kijárt, de nem beszélt róla, és egy másik, kevésbé ismert úton jártak fel.

Így a családnak kellett megkeresni a helyet a szentasszony útmutatásai alapján, ami csak többszöri próbálkozás után sikerült. A megtalálás konkrét, és meglehetősen körülményes történetéről részletesen beszámolt az adott családtag, aki a faluban élő oldalági leszármazott, harminc körüli férfi (ld. 3. melléklet). A család nem emlékezik pontosan a megtalálás évére, úgy egondolják, valamikor 1994 körül történhetett.

A család elmondása szerint a szentasszony általi azonosítás története sem mentes a „csodától”. A férfi fényképeket készített a Falbükk-dűlőben több helyen is található sziklákról, majd a fotókat a szentasszony elé terítette. A szentasszony az elkészített fényképek alapján rögtön *beazonosította* a követ, anélkül azonban, hogy valóban láthatta volna fényképeket, hiszen akkor már szemüveg nélkül gyakorlatilag alig látott – a szétterített képek közül egyszerűen rábökött a Rengőkövet ábrázolóra.

A Rengőkő megtalálása után a kereszt felállításáig a családtagok – alkalmanként különböző felállásban – többször is feljártak a kőhöz. Ezeket az időpontokat mindig Anna néni határozta meg: „*amikor azt mondta, hogy menni kell, akkor menni kellett*”, mondta I.I. adatközlő. Anna néninek minden alkalommal egyetlen további kérése volt, hogy hozzanak számára egy ágat a Rengőkő mellett álló „cserefáról” (csertölglyről).

A kereszt története

A kő megtalálása utáni években, a folyamatosan gyülő ismeretanyagra hivatkozva a mélyen hívő katolikus család szerette volna kereszttel megjelölni a helyet. Családi összefogással elkészítették a keresztet egy székely kapuk faragásában híres helyi fafaragóval, O.S.-sel, aki egyébként szintén a rokonsághoz tartozik. A keresztre a következő felirat került: „*Dicsértessék a Jézus Krisztus. Nehéz helyzetekben megsegítlek téged, és te dicsőítsz engem. 1949-1999. Rengőkő.*”⁴⁹

A kereszt felállítását 1999-ben (tudatosan az 1949-es események ötvenedik évfordulóján) a szűk család végezte, de még abban az évben, október második vasárnapján a helyi plébános (C.C.) is elkísérte őket, és megszentelte a helyet és a keresztet. A család ezt úgy értelmezte, hogy a pap ezzel valamelyest elismeri az egyház nevében is a Rengőkő létezését.⁵⁰ A hely felszentelésével kezdődik el a rendszeres zárandoklat Rengőkőhöz. A dátum, október második vasárnapja, nem a család tudatos döntése volt.

„Ennek különösebb jelentősége nincs. Ezt nem mi határoztuk meg, hanem kérdeztük Anna nénit, mikor, mikor, mikor, s egyszer mondta most. ... Anyi van, hogy mondta most, s akkor menni kellett.”

– mesélte J.J. a család egy tagja. Azóta ezen a napon, október második vasárnapján rögzült a kialakuló „zarándoklat” időpontja.

⁴⁹ „*Onnan jött ez a mottó, hogy Anna néni az összes üldöztetés és szenvedés, kínzások ellenére életben maradt. Anna néni lényege össze van ebben foglalva. S bárki, aki oda felmegy, magára veheti, a saját életére.*” (S.S.)

⁵⁰ Ehhez hasonlatos a radamosi Mária-fa melletti szobor felszentelési aktusa is. Ld. Mód – Simon, 2005.

A zarándoklat kialakulása (1999-2006)

Ebben az időszakban a „zarándoklat”, a megjelölt napon, évről-évre megismétlődött. Egyre több helyi lakos vett részt benne, a hely erejében bízva. 1999 és 2006 között a „zarándoklatok” szerves részét képezte, hogy a közösség a kő mellett a ’49-es emlékeket, és más, a kőhöz kötődő történeteket elbeszélte egymásnak. Ez a szokás nagymértékben hozzájárult, és mindmáig hozzájárul a különböző beszélő- és emlékezőközösségek eltérő történeteinek egységesüléséhez. A kultusz közös történeti-mitikus alapjainak kialakítása során az eltérő beszélőközösségek is egységesülnek.

A rengőkői ünnep szolgáltatja a keretet a közösségi emlékezet egyik, jelentős megnyilvánulási formájához, a múlt jelenvalóvá tételéhez. A Radamosról szóló tanulmányban is kitérnek a szerzők az emlékezés helyszínének e funkciójára: „... a vallásos érzés kifejezése mellett a csodás jelenések, valamint a Mária-fa történetének felelevenítése, mely által azok is „átélhetik” az egykori eseményeket, akik nem voltak részesei.”⁵¹ Már ebben az időszakban is (mint ahogy az a 2008-as zarándoklat leírásában olvasható) szeretetvendégséggel zárult a „zarándoklat”, de akkor még ez a szentasszony házában zajlott, annak beszédei kíséretében. Az első időszakban még a tornácon fogadta a résztvevőket, majd egészségi állapota romlásával az ágyában.

Időközben az akkori plébános eltávozott a faluból (2004), de az újonnan érkező plébánost is felkérte a család a zarándoklatban való részvételre.

„Ez a pap nem zárkózott el, de valahogy nagyon félt mégis. Mégiscsak egy kőnél történik valami. Félt, talán mert ez nem babonáság-e, vagyis attól.” (B.I.)

Már nyolc éve megismétlődött a zarándoklat, amikor a plébános kezdeményezésére 2007-ben a zarándoklat szerves részét képezve megtartották az első misét a Rengőkőnél. Az 1999-es egyházi aktus – a felállított kereszt felszentelése – elsősorban tehát nem a „hely szentesítését” jelentette, hanem annak a folyamatnak a kezdetét, amely fokozatosan miséző helyé alakíthatja Rengőkövet az évek során.

Eközben, a zarándoklaton, lassan kialakul a követendő cselekvéssorok rendje. Jelenleg ilyen például a Rózsafüzér recitálása kifelé menet, vagy az, hogy a kereszt tövében a plébános áldoztat, és rövid beszédet mond. A zarándoklat szeretetvendégséggel zárul (Anna néni halála óta a Pusztalázon), ahol a résztvevők minden alkalommal elmesélik, ki mit tud a helyről, és Anna néni cselekedeteiről.

Összefoglaló

A kutatás során egy erdélyi faluban, napjainkban zajló kultusz-kialakulási folyamat gyökereit, történeti hátterét vizsgáltam. A kultusz forrása, a faluban 1919-ben született *szentasszony tevékenysége*, amely alapvetően két időszakra bontható: az 1949-ben történt hirdetésre, és az utána következő ötven évben kialakult jósló, gyógyító, látó tevékenységére.

Az 1949 és 1990 közötti időszakban, amikor a politika a szentasszony nyilvános hirdetését meggátolta, a történéseket, illetve azok „csodás jeleit” a *falú beszélő- és emlékezőközösségei* őrizték. A politikai nyomás ellenére is képesek voltak megtartani az egykori események erejét – majd pedig feleleveníteni, az 1990-es politika fordulat lehetőségeivel élve.

Az 1990-től induló eseményekben, így a kultusz kialakulásában kiemelkedő szerepe van a *szentasszony családjának*, különösen egy egyetemet végzett, 65 éves nő családtagnak, aki nem csak „érzi”, de tudatosan gyűjti és feldolgozza a fél évszázados történések jelentőségét.

A kultusz kialakulásának folyamatában szintén jelentős szerepe van a faluban szolgálatot teljesítő *plébánosok* – akár az egyházi hierarchiától függetlenül is működő – segítő szándékú hozzáállásának.

Az évek során a résztvevők köre mind nagyságban, mind a szociokulturális hátterét tekintve változott. A Rengőkő köré szerveződő közösség az elmúlt kilenc évben képes volt kialakítani Anna néni élettörténeteiből, az 1949-es eseményekből, illetve az azóta eltelt időszak történeteiből a kultusz magját képező alaptörténetet, illetve „mitikus történetet”, amelynek már nem tényszerűsége, hanem szimbolikus ereje szolgál a kultusz alapjául.⁵² Bár ez máig, és bizonyosan még egy ideig folytatódik, mind több elem fixálódik.

Mindezek tovább erősítik azt a vélekedést, mely szerint a lokalitás, a helyi közösségi háló és az adott helyhez kötődő identitás kiemelkedő szerephez juthat a népi vallásosság és az ebből kinövő „szakrális események” kialakításában, újraélesztésében és fenntartásában.

A szentasszony életében, és így a kultusz alakulásában is központi szerepe van a falu határában található Rengőkőnek, melynek szent helyé válása a szentasszony csodás gyermekkori eseményeire, és az 1949-es hirdetés történéseire vezethető vissza. A kultusz 1990-es években induló kialakulásában azonban már, mint külső motíváló tényező, önálló szerepet játszik. A Rengőkőnek így egyéni és közösségi szerepe van. Egyéni látomás által kiválik környezetéből, hiszen megjelöltetik, majd egy közösségi vallásos esemény központi helyét foglalja el. A hatóságok által betiltott esemény következményeként titokban él tovább egyéni vallásos viszonyulások színhelyeként, majd pár évtized múlva – úgy tűnik végérvényesen – a közösség vallásos életének térbeli

52 Vö. Eliade, 1987

és szimbolikus szervező központjává válik. Ismétlődő közösségi kultusz szerveződik köréje, egyszerű helyszínből szent helyé lesz.

Az eddigi eredmények szerint a történesek egy olyan komplex társadalmi–kulturális–szimbolikus összefüggésrendszerben alakulnak, amelyet leginkább a helyi népi vallásosság és a néphit jellegzetességei, a katolikus egyház és a helyi papok hozzáállása, a helyi lakosság szociokulturális tagozódása, értelmezési csoportok működése határoz meg. Mindezek azt mutatják, hogy a Magyarországon Pócs Éva által bevezetett *helyi vallásosság* fogalma adhat megfelelő értelmezési keretet a folyamat jobb megértéséhez.⁵³

A kutatás további lépéseinek feladata e kultusz-kialakulási folyamat tágabb földrajzi és társadalmi kereteinek, valamint szimbolikus folyamatainak – különös tekintettel a „mitikus történet” kialakulásának – tisztázása. Ennek során arra kell választ találni, hogy milyen módon alakul a társadalmi közeg recepciója; milyen szerepet töltenek/töltöttek be egyéb csoportok (pl. a cigányság, a politikai szereplők, a tágabb egyházi hierarchia stb.) a folyamatokban. Külön feladatként áll még a kutatás előtt a Rengőkő térbeliségének és szimbolikus vetületeinek finomabb vizsgálata.

1. melléklet

2008 októberének második vasárnapja

1999 óta minden év október második vasárnapján elindul egy kisebb közösség Rengőkőre. Az első időkben mindössze néhány ember, elsősorban Anna néni *családjának* tagjai, illetve néhány barát és ismerős. Ma már azonban a kislalvi templom falára kifüggesztett hitéleti hirdetések, vallásos események között természetes helyet foglal el a rengőkői „zarándoklat”. A délelőtti misén a helyi plébános be is jelenti a zarándoklatot, és kéri a híveket, ha tudnak, minél többen jöjjenek el.

A meleg, napsütéses vasárnap délután a résztvevők a falu felső harmadánál lévő tájházzal szemben induló kis földút, és a főutcát jelentő igen forgalmas országút sarkán, egy kereszt tövében gyülekeznek. Ünneplőben érkeznek a zarándoklatra elhivatottak. Szinte templomi csendben álldogálnak, kisebb csoportokban beszélgetnek, a később érkezőket várják.

A várakozók között van városiasan öltözött udvarhelyi pár, a faluból elszármazott, és csak ezért hazaérkezett brassói nő, és persze férfiak és nők a faluból. Feltűnő, hogy sok a tíz-tizenöt éves gyerek. Van, aki a szüleivel érkezik, de többségük önmaga jön, akár kisebb csoportokban is. Később megérkezik a helyi plébános is, miseruhában. Mögötte szekér, amin többek között a mise kellékei kaptak helyet. Aztán a másik oldalról még egy szekér kanyarodik be a földútra. Az utcabeli kereszt tövében közös imádsággal kezdik a

53 Hivatkozta Hesz, 2008: 16-25.

zarándoklatot, majd lassan nekivágnak a mintegy hét kilométeres, és jobbára igen erősen emelkedő útnak. Néhányan később is csatlakoznak a zarándoklathoz. Három kisebb csoportban mennek: elől a gyerekek, utánuk a nők, majd kissé hátrébb a férfiak. Kifelé, a meredek kapaszkodón végig a Rózsafüzért mondják. A szünetekben beszélgetnek, a nők énekelnek (és többször is hol innen, hol onnan hallatszik a vélemény és vágy: előbb-utóbb olyan híres búcsú lesz ez is, mint a „somolyói”). A falu feletti legelőn a juhász – hallva, hogy a Rengőkőhöz mennek –, megemeli kalapját, és Isten áldását kéri rájuk. A menetet követi a két szekér is, szükség esetére a gyengébbek, idősebbek számára, de senki nem ül fel, csak a meredeken egyre melegebbé váló ruhákat viszik.

Másfél óra alatt érik el a falu felett, négy szomszédos falu határát képező, mintegy 800 méter magasan húzódó hatalmas fennsíkot, a Pusztalázt (a helyi nyelv láznak hívja ezeket a Hargita lábánál található fennsíkokat). A több tíz négyzetkilométeres, füves síkról gyönyörűen látszik a Hargita, a Gyergyói-havasok, és a Kalonda-tető. A Pusztalázon csatlakoznak még máshonnan indult emberek, és egy szekér is a szomszédos faluból. Mintegy három kilométer múlva a láz meredek széle felé fordul a csoport és betér az erdőbe. A helyet semmi nem jelzi, kívülről ugyanolyan, mint bárhol máshol a természetes erdőszél. A bokrok között, egy szűk nyíláson át belépve jól kivehetően azonban ösvény vezet elég meredeken lefelé az erdőben. Az erdőszél után pár méterrel már látható a mintegy ötven méterre álló, két méter magasságú fakereszt, és alatta a vízszintes kő mintegy két négyzetméteres felszíne. Alattunk sűrű erdővel fedett, tán két kilométer széles, meredek oldalú völgy. Bár csak néhány kilométerre van a falutól, mind a mai napig medvék és farkasok lakják, sötétedés után nemigen megy be helyi ebbe a völgybe.

Egy idős székelyharisnyás férfi ül a kereszt mellett, kalapját levéve üdvözlő csendben az érkezőket. Ő a völgyön keresztül, a régi úton érkezett. A csoportok által alkotott egység felbomlik a kő és kereszt közelében, mindenki egymaga teszi tiszteletét a helynek. Egyenként odamennek a kereszthez, elolvassák a feliratát, néhányan megsimogatják, megállnak előtte csendben imádkozni, elhelyezik a virágokat a kereszt körül, majd csendben, távolabb, mintegy húsz méteres félkörben a kereszt fölött leülnek a meredek domboldalban, és várnak.

Néhányan segítik a plébános előkészületeit, így az oltár felállítását a nagy lapos kő tetejére. Megteszi egy nagyobb hokedli, leterítik fehér szóttessel és ráhelyezik a mise szertartásához tartozó szentségeket. Ez a második alkalom, hogy misét tartanak Rengőkőn.

A mise során zarándoktestvéreknek nevezi a plébános az összegyűlteket, s néhány szóval utal szentasszony személyére „... érezzük a fáradtságot, mintha Jézus kálváriáján, keresztútján jöttünk volna... e szent miseáldozatot jó szándékra és egyben elhunyt Anna néniért mutatjuk be ... ahogy Anna néni is vállalta a sok megpróbáltatást, a sok üldöztetést, úgy mi is erre készülünk fel. S ekkor érezzük, hogy a bajok tudatos vállalása, az áldozathozatal lelkiünk megbékélésére, megtisztulására szolgál.”

A mise a normál templomi rend szerint zajlik, a közös éneklésbe a férfiak, és a gyermekek is bekapcsolódnak. A szertartás végeztével: *„Köszönjük azoknak, akik áldozatot hoztak, hogy elindítsák ezt a zarándokutat. Segíts Istenem, hogy mindig többen legyünk. Már örvendetes, hogy idén megint tízzel többen vagyunk... Segíts Uram, hogy otthon tudjuk elmondani azoknak, akik nem lehettek itt”* – búcsúzik el a plébános.

A mise záró mozzanatát a szűkebb család köszönetnyilvánítása követi. Mint gyűjtéseimből megtudtam, a korábbi évek során, amikor még nem tartottak misét a helyi plébánosok a kőnél, szokásban volt, hogy bárki bekapcsolódhatott a hajdani történetek mesélésébe, elmondhatta a szentasszonnyal való kapcsolatának egyes részleteit. Mindezen történettöredékeknek és emlékfoszlányoknak az ezúttal is felszólaló S. néni (Anna néni első unokatestvére, aki a modern történet hajtómotorja és szervezője) adta a keretet, felvállalva a vezető, szervező, és értelmező szerepet.⁵⁴ Néhány sort érdemes idézni az elhangzottakból: *„Örömmel köszöntöm a zarándokokat. És valóban, mintha többen lennénk ...Rengőkő e helynek neve, melynek titka van, s e titkot magunkban hordjuk, ki-ki magának megfejtethi. És ha megfejtette, ezzel mindenki erősödjön, gazdagodjon és ezt a gazdagságot őrizzük meg, vigyük haza és juttassunk azoknak is belőle, akik nem lehetnek ma itt, hogy egyre többen legyünk. Erre a helyre nekünk nagy szükségünk van. Ha mi nem jönnénk, meglehet hogy jönnének mások...”* Beszédébe belefoglalja a zarándoklat elindításában aktív szerepet vállaló plébános üzenetét, aki pár éve már Magyarországon végzi szolgálatát. *„Azt még elmondom, hogy Sz.Gy. üdvözlését küldi. Nagyon örvend, hogy megtartottuk ezt a szép nemes hagyományt, s a mai napon a misét értünk ajánlja fel az anyaországi Kiszfalván. Én a zarándokközösség nevében megköszönöm és kívánom, hogy jövőben találkozassunk mindannyian itt az ő társaságában is.”* Majd pedig: *„mindenkit meghívunk egy kis szeretetvendégségre, a szeretetvendégség kint [a Pusztaláz tetején] lesz”*

A mise végeztével közös fényképek készülnek, majd elindulnak felfelé a tetőre. Néhányan még maradnak, és kisebb csoportokban megbeszélik az idej szertartás milyenségét. Különleges jelentőséget tulajdonítanak annak, hogy az idej misén a plébános – az eddigiektől eltérően – az „oltárt” a lapos kővön állította fel, és (nem tudatosan) éppen arra a helyre tette, amit Anna néni maga jelölt ki, mint a szent hely közepét: *„Anna néni mindig azt mondta, hogy fiam, azon a részen, az az Úr asztala.”* (I.I.)

Kint a Pusztaláz szélén az egyik szekérből a szöttessel leterített kosarakból előkerül az étel-ital. Minden mozdulat és kellék, bármennyire hétköznapi is, az ünnep terében és idejében maga is ünnepivé válik. Mint egy áldozás – az íratlan tisztelet világából, a szent áhítatból, s mégis annak hatása alatt kitágul a cselekedetek, gesztusok

⁵⁴ (Erről a szokásról a későbbiekben lesz még szó, itt csupán a szokás megmaradása a fontos, hisz jelzi a ki nem mondott tényt, hogy a család máig sajátjának tartja ezt az eseményt, de legalábbis kiemelt fontosságúnak érzi magát e zarándoklat keretei között. Jelzi továbbá a résztvevő közösség elfogadó magatartását is. És nem utolsósorban azt is, hogy általuk, nekik köszönhetően a falu ez a szent hely és ünnep.)

tere. Műanyag poharakat körbeadva áldomást isznak a tetőn, borvizes pillepalackokból öntenek vörösborot és pálinkát – megerősítve így is összetartozásukat. A három szekér szinte körben áll, valamiféle belső teret alakítva, e belső térben a férfiak és a nők jobbára külön csoportokban beszélgetnek. Kinyílik a lelkük is, szívesen beszélnek a régi időről, annak ellenére, hogy már senki nincs köztük, aki megélte volna azokat az időket. Recitálják, adják egymásnak tovább az egyébként mindenki által ismert történeteket – de mégis, mindenki egy kicsit másképp hegyezi azokat, máshová, saját személyes nézőpontja szerint rakva a hangsúlyokat. Láthatóan örülnek, hogy együtt részt vehettek ebben a szertartásban. A pohár pálinka és az ünnepi, emelkedett hangulat, a közös részvétel megindítja nyelvüket. Egymásra licitálva mesélik mindazt, amit tudnak a helyről, arról, ki hányszor volt a Rengőkőnél, ki miért maradt el stb. És közben itt is felbukkan egy közös vágyhoz kapcsolódó téma: mikor és hogy lesz beteljesülve a szentasszony jóslata: kápolnát (ő úgy mondta templomot) kell emelni ide.

Mintegy negyven perc múltával kisebb csoportokba szerveződve elindulnak visszafele. Néhányan, az idősebbek és gyerekek szekerekre ülve távoznak, így tesz a plébános is. Kifele senki nem ült fel a szekérre, mert mint mondják: „*székely ember hegynek kifelé nem terheli meg a lovat, mert a ló nagy tiszteletnek örvend. Az első a ló, a második az asszony.*” Ugyanazon az úton mennek visszafele, ugyanoda érkeznek, a kiindulási kereszthez. Az utca végében több falubeli várja a „zarándokokat”. Vannak közöttük szülők, akik a gyerek elé jöttek ki, és akadnak szégyenlősebb „hívók” is, akik ugyan nem csatlakoztak a menethez, de az elsők között szeretnének értesülni az eseményekről. Az indulás óta négy-öt óra telhetett el...

2. melléklet

Történetünk Kisfalván, egy hívó katolikus közösségben kezdődik. Itt született 1919-ben Anna néni, a később tizenegy tagú család hatodik gyerekeként. Életútjának felvázolását Anna nénivel, illetve a családtagokkal való beszélgetéseimre alapozom, néhol kiegészítve a Gagyai tanulmányaiban leírtakkal.

Anna néni gyermekkorának alakulását anyai nagyszülei befolyásolták alapvetően, hiszen a gyerekek közül Annát választották maguk mellé, a nagy legelőbirtok és gazdaság segítségével. Így testvéreitől és szüleitől elszakítva élte mindennapjait, a gazdálkodó nagyszülők által kiszabott – felnőttnak is becsületére váló – feladatokat ellátva. Anna néni büszkeség és fájdalom nélkül mesélte, hogy még hétéves sem volt, amikor már egyedül vigyázott fel negyven marhát. Iskolába keveset járt, írni-olvasni sem tanult meg. Templomba nem járhatott, hiszen az állatokat vasárnap is ugyanúgy el kellett látni, ki kellett hajtani. Kortársai mindennapjaitól távol élte a sajátját, amelybe csak pásztorokodó társai és az állatokat őrző felnőttek léphettek be.

Gyerekkora alakulásához hasonlóan házassága is rendhagyó módon kezdődött, hiszen második unokatestvérével – későbbi férjével – elszöktek, mivel a szülők nem

egyeztek bele, hogy összeházasodjanak. Pár hónap múlva, gyereket várva visszatértek a faluba, ahol összeházasodtak, ezúttal a szülők beleegyezésével. Megszülető kisfiúk pár hetesen „úgy hal meg, hogy sebtében szervezik a keresztelőt neki, és amikor a keresztvíz alá tartják, *háromszor* ropogósan felkacagott, ezzel bizonyítva, hogy él, hogy még ideát van, de amikor a templomból kilépnek vele, már halott. El kellett követniük ezt a kegyes csalást, hiszen mindennél fontosabb volt, hogy a csecsemő a kereszt jelével homlokán kezdje meg vándorlását az örök életben, a túlvilágon.”⁵⁵

Házassága első évtizedében sokat van egyedül, mert férje katonai szolgálatot teljesít. Közben megszületik lánya, akivel élete végéig egy háztartásban élnek. Szintén férje távollétében került szorosabb kapcsolatba gyerekkori ismerősével, a szomszéd falubeli baptista hívő asszonnyal. Férje halálhírére átmenetileg odaköltözött hozzá, lányával együtt. Szülőfalujába 1948-ban tért vissza, amikor kiderült, hogy férje életben van és gazdálkodik otthon.

A családtagok elmesélése szerint szüleivel kevés fizikai kapcsolatban, nagyszüleivel érzelmi sivárságban nőtt fel. Mint az életút bemutatásából kiderült, kortársai közt sem talál(hat)ta meg a helyét, sőt a falu közösségének szemében ő volt az Istent sem ismerő vad leány, mint ahogy egyik kortársa vallomása ezt példázza: „*Gonosz életű volt már fiatal korában... Elmondta ő maga, hogy tizenhárom éves korában a férjével normális életet élt! S ő azelőtt már rég tisztába volt ezzel az élettel.*”⁵⁶

Mindezek alapján megállapítható, hogy mind a családon, mind a szűkebb társadalmon belül marginalizált helyzetben volt. Ez a faluközösség szemében deviánsnak minősül, és ezért „számon tartott” asszony viszont újra központi téma lesz a beszélőközösségben 1949-ben, amikor egyik napról a másikra hirdetni kezdi Isten igéjét. Az eddig a társadalom peremén élő asszony továbbra is megtartja perembeli helyzetét a másság által, de a közösség viszonyulása megváltozik. Az addig lenézett és kinézett asszony hirdetése megváltoztatják a faluközösség véleményét, tisztelni kezdik.

3. melléklet

A családnak kellett megkeresni a helyet a szentasszony útmutatásai alapján. Erről részletesen beszámolt az adott családtag: „...*Én mit tudtam, hogy melyik az a kő. Tél idején kijöttem, két órát kerestem, s a jó büdös francba, Uram én eleget kerestem, úgy elegendem lett az egészből. Otthon meg volt magyarázva, mert Anna néni elmondta: Fiam kimész, a kökért mellett, ott van a vályú, s utána a nyíláson bemész. Jól van, én a Pusztalázon nem jártam a büdös életben azelőtt. Nem jöttem ki a tetőre, az erdő alján jöttem végig, minden kő tetejére felálltam, lefényképeztem, hát innen nem lehet négy ezres*

⁵⁵ Gagyi, 2001: 173.

⁵⁶ Uo.

tömeget belátni, na. Figyeltem, hogy hol lehet belátni ekkora tömeget. S akkor jöttem, jöttem, s egyszer kiértem oda sarokra, s azt mondtam: Édes Istenem eddig megsegítettél, ettől tova farkas, medve akármi jöhet, én abbahagytam a kő keresését. Hazamegyek, s elmondom a mamának, hogy nem találtam. Tudod, amikor úgy elengeded magadat, úgy el vagy fáradva, hogy már csak azt nézed róka, vagy medve esz-e meg, s már sötétedik. S hogy az utolsó lépést tegyem meg, a kőkertet addig nem láttam, gondoltam azt még megnézem, hogy tudjam, legalább jó helyt jártam-e. Jövök a kőkert mellett, s látom, milyen jó nyílás van ott, csapom ott befele, bemegyek Telekság-patakáig, s ha rám sötétedik is, onnan már hazatalálok a Tanórokon keresztül. Csapom befele, s hopp állj meg ember, egy kő tetején, mert fejre állsz. Rámentem a kőre. Ennyi volt, megtaláltam anélkül, hogy kerestem volna. Mert ha ezen a nyíláson bemész, máshova nincs ahova menjél, csak a kőre. S akkor néztem, hogy hú, hát megvagyok, itt vagyok. Akkor ismertem csak rá, amikor szinte beléptem. Úgy ki voltam mindennel, tudod, amikor a fáradtság úrrá lesz az emberen, padlóra vágod magad, s a félelem előjött, mert bolyongtam a télben, rám is sötétedett. Akkor megnyugodtam. Tudtam kész, ez az.”

Adatközlők

A.A.: 81 éves férfi

B.B.: 73 éves férfi

C.C.: 51 éves katolikus pap

D.D.: 51 éves férfi

E.E.: 62 éves nő

F.F.: 60 éves nő, értelmiségi

G.G.: 29 éves lány, értelmiségi

I.I.: 44 éves nő, értelmiségi

J.J.: 31 éves férfi, értelmiségi

K.K.: 42 éves katolikus pap

L.L.: 54 éves katolikus pap

M.M.: 49 éves katolikus pap

O.O.: nyugalmazott plébános

P.P.: 71 éves nő

Szakirodalom

- ASSMANN, 1999 Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet*. Atlantisz, Budapest 1999.
- BARNA, 1998 Barna Gábor: *Egyéniségkutatás a magyar vallási néprajzban*. In: Uő. (szerk.): *Szentemberek – a vallásos élet szervező egyéniségei*. Néprajzi Tanszék, Szeged 1998. 26–37.
- BÁLINT, 1981 Bálint Sándor: *Orosz István világa*. In: Uő.: *A hagyomány szolgálatában*. Budapest 1981.
- BOGLÁR, 1989 Boglár Lajos: *Rítusok és halálképzetek a törzsi népeknél*. In: KOVÁCS Ákos (szerk.): *Haláljelek*. Liget Kiadó, Budapest 1989. 75–77.
- BURKE, 2000 Burke, Peter: *Az eseménytörtémet és az elbeszélés felélesztése*. In: THOMKA Beáta (szerk.): *Narratívák 4. A történelem poétikája*. Kijárat Kiadó, Budapest 2000.
- DÁVID, 2002 Dávid Katalin: *A teremtett világ misztériuma. Bibliai jelképek kézikönyve*. Szent István Társulat, Budapest 2002.
- DURAND, 1960 Durand, Gilbert: *Les structures anthropologiques de l'imaginaire*. Paris - Grenoble 1960. 352–354.
- ELIADE, 1987 Eliade, Mircea: *A szent és a profán: a vallási lényegről*. Európa Kiadó, Budapest 1987.
- GAGYI, 1998 Gagyí József: *Jelek égen és földön. Hiedelem és helyi társadalom a Székelyföldön*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda 1998.
- GAGYI, 2001 Gagyí József: *A szentasszony*. In: Pócs Éva (szerk.): *Lélek, halál, túlvilág*. Budapest, 2001.
- GAGYI, 2004 Gagyí József: *Csodák, millenarizmus. A székelyföldi falusi társadalom reagálásai*. In: Uő.: *A krízis éve a Székelyföldön 1949*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda 2004.
- GRYNAEUS, 2001 Grynaeus Tamás: *Bödő Rozália püspöklelei halottlító asszony*. In: Pócs Éva (szerk.): *Lélek, halál, túlvilága. (Tanulmányok a transzcendensről II.)*. Balassi Kiadó, Budapest 2001. 149–159.

- HARANGOZÓ, 2001 Harangozó Imre: *Egy székelly szentember, az oroszhegyi Bálint I. László*. In: Pócs Éva (szerk.): *Sors-áldozat-divináció*. Budapest – Pécs 2001.
- HEILER, 1961 Heiler, Friedrich: *Erscheinungsformen und Wesen der Religion*. Stuttgart 1961.
- HESZ, 2008 Hesz Ágnes: *Néphit vagy helyi vallás: lélek- és túlvilág-képzetek Hidegségen*. In: Pócs Éva (szerk.): *Vannak csodák, csak észre kell venni. Helyi vallás, néphit és vallásos folklór Gyimesben. I.* L'Harmattan Kiadó, Budapest 2008. 15-75.
- JÁDI – TÜSKÉS, 1986 Jádi Ferenc – Tüskés Gábor: *A népi vallásosság pszichopatológiája*. In: Tüskés Gábor (szerk.): *„mert ezt Isten hagyta”* Budapest 1986.
- JUNG, 1993 Jung, C.G.: *Az ember és szimbólumai*. Göncöl Kiadó, Budapest 1993.
- KESZEG, 2002 Keszeg Vilmos: *Homo narrans. Emberek, történetek és kontextusok*. Komp-press, Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár 2002.
- KESZEG, 2008 Keszeg Vilmos: *Ember, táj, hiedelem*. In: *Ökotáj. A zöld hálózat lapja*. Kulturális Innovációs Alapítvány, Budapest 2008. 164-169.
- LEEUEW, 2001 Leeuw, van der Gerardus: *A vallás fenomenológiája*, Budapest 2001.
- MÓD – SIMON, 2005 Mód László – Simon András: *„Vannak, valóságosan vannak, akik látták”. A radamosi Mária-jelenés*. In: BARNÁ GÁBOR szerk.: *Idő és emlékezet. Tanulmányok az időről az ezredfordulón*. Kairosz Kiadó, Budapest 2005. 151-165.
- OTTO, 2001 Otto, Rudolf: *A szent*. Osiris Kiadó, Budapest 2001.
- PÓCS, 1998 Pócs Éva: *Transz és látomás Európa népi kultúráiban*. In: Uő. (szerk.): *Eksztázis, álom, látomás. (Tanulmányok a transzcendensről I.)*. Balassi Kiadó, Budapest 1998 15-56.
- PÓCS, 2001 Pócs Éva: *Megszálló halottak – halotti megszállottság*. In: Uő. (szerk.): *Lélek, halál, túlvilág. (Tanulmányok a transzcendensről II.)*. Balassi Kiadó, Budapest 2001 119-140.

- Pócs, 2008a Pócs Éva: *Szőkefalva/Seuca: egy új kegyhely új üzenetei*. In: Uő. (szerk.): *Démonok, látók, szentek, (Tanulmányok a transzcendensről VI.)*. Balassi Kiadó, Budapest 2008. 484–504.
- Pócs, 2008b Pócs Éva szerk.: *Vannak csodák, csak észre kell venni. Helyi vallás, néphit és vallásos folklór Gyimesben. I.* L'Harmattan Kiadó, Budapest 2008.
- POZSONY, 1998 Pozsony Ferenc: *Látomások a moldvai csángó falvakban*. In: Pócs Éva (szerk.): *Eksztázis, álmom, látomás. (Tanulmányok a transzcendensről I.)*. Balassi Kiadó, Budapest 1998. 72-80.
- SÁNDOR, 1998 Sándor Ildikó: *Próféta és hívei Nagydobronyban*. In.: Pócs Éva (szerk.): *Eksztázis, álmom, látomás. (Tanulmányok a transzcendensről I.)*. BALASSI KIADÓ, BUDAPEST 1998. 147–155.
- VOIGT, 1998 Voigt Vilmos: *Órás András eksztázisban (1690)*. In: Pócs Éva (szerk.): *Eksztázis, álmom, látomás. (Tanulmányok a transzcendensről I.)*. Balassi Kiadó, Budapest 1998. 93-100.
- VOIGT, 2004 Voigt Vilmos: *A vallási élmény története*. Timp Kiadó, Budapest 2004.
- VOIGT, 2006 Voigt Vilmos: *A vallás megnyilvánulásai*. Timp Kiadó, Budapest 2006.